

NICOLAE POLIZU-MICȘUNEȘTI

NICULAE FILIPESCU
ÎNSEMNĂRI
(1914–1916)

Studiu introductiv, note, index și bibliografie de
DORU DUMITRESCU

Schiță biografică

În puternica personalitate a lui Nicolae Filipescu, se pot desluși trei caracteristici proeminente: *aceea a cugetătorului – a omului politic – și a patriotului.*

Înclinările intelectuale ale lui Filipescu își găsesc o explicație atavică în existența printre strămoșii săi a mai multor cărturari, dintre care cel mai de seamă a fost C. Filipescu Căpitanul¹.

Cum s-a adaptat Filipescu spiritualității dominante a epocii în care a trăit?

¹ Pentru informații detaliate privind activitatea lui Constantin Filipescu „Căpitanul”, vezi Nicolae Iorga, *Istoriile domnilor Țării Românești, compilate și alcătuite de Constantin Căpitanul Filipescu*, Editura I. V. Socec, București, 1902, pp. XIV–XXII. Fiul al lui Pană I. Filipescu, Constantin Filipescu „Căpitanul” s-a născut probabil pe la 1650 și a murit înainte de 1 octombrie 1696, fapt menționat de cea de-a doua soție a sa, Rada Cândescu, care va părăsi această lume pe la 1709. Vezi N. Iorga, *Istoria Literaturii române în secolul al XVIII-lea*, vol. II, Institutul de Arte Grafice și Editura Minerva, București, 1901, p. 620. În ceea ce privește lucrarea care i se atribuie lui Constantin Filipescu „Căpitanul” într-un studiu din 1889, în special de către N. Iorga, este așa-numita *Cronică a Bălenilor din Istoriile domnilor Țării Românești (partea întâia 1290–1688)*. Alți istorici, printre care C. C. Giurescu și C. Grecescu, consideră că această cronică este scrisă de Radu Popescu, autorul *Istoriilor*. Vezi discuția în jurul acestei probleme în Irina Hoinărescu, „Contribuții la istoria familiei Filipescu, în veacurile XVI–XVIII (I)”, *Academia Română, Comisia de Heraldică-Genealogie și sigilografie*, în *Arhiva Genealogică* V (X), 1998, nr. 1-2, (I), p. 291 (n. ed.).

Generația lui Filipescu – și mai ales acei din această generație care, ca și dânsul, s-au adăpat la admirabilele izvoare ale culturii franceze – era frământată de două covârșitoare influențe doctrinare: cea a lui Renan¹ și cea a lui Taine².

Renan și Taine se poate spune cu drept cuvânt că erau cei doi adevărați „directori intelectuali” ai generației lui Filipescu (s-ar putea chiar spune „dictatori” dacă această noțiune nu ar implica în zilele noastre o accepțiune peiorativă) – și aceasta, se știe, ca o reacțiune împotriva eclectismului cusinian³, ce, cu caracterul lui tranzacțional și oportunist, dominase în trecut universitățile.

Dar oricât Filipescu ar fi fost dominat și dânsul de influențele culturale ale gânditorilor timpului lui, firea sa independentă și spiritul lui critic nu se puteau acomoda în primul rând cu un ortodoxism doctrinar prea rigid.

În afară de asta, Filipescu, oricât, obiectiv, ar fi fost prins în mrejele unora sau altora din doctrinele filozofice și sociale în curs subiectiv, el respingea tot ce în aceste doctrine ar fi contrastat cu esența substratului lui sufletesc sau cu climatul social al țării lui.

¹ Ernest Renan (1823–1892), scriitor și filozof francez, expert în orientalistă, autor al lucrării *Viața lui Isus*, lucrare care a creat în epocă foarte multe comentarii, pro și contra (n. ed.).

² Hippolyte Taine (1828–1893) istoric și filozof francez, membru al Academiei Franceze (1878). Autor al monumentalei lucrări *Istoria literaturii engleze*, 1864 (5 volume), Taine a scris *Les origines de la France contemporaine* (5 volume), între 1875–1893, de care Filipescu a luat cunoștință în timpul studiilor sale pariziene (1880–1883, licență în 1884), lucrare care i-a deschis apetitul privind originea și evoluția partidelor politice (n. ed.).

³ De la numele lui Nicolaus Cusanus, latinizarea numelui lui Nikolaus von Kues (Cusa), pe adevăratul nume Nikolau Krebs (1401–1464), savant german multilateral, filosof, teolog, jurist, astronom și matematician, considerat una dintre cele mai importante personalități ale culturii europene a secolului al XV-lea (n. ed.).

De pildă, cum putea Filipescu, profund religios cum era, să împărtășească apostazia lui Renan, care demonstra că Universul nu e o operă a Dumnezeirii – ci aceea a unei „spontaneității inconștiente”?

Demonstrației lui Renan, Filipescu îi opunea zgomotosul manifest al lui Brunetière¹, care se știe că în concluzia sa glăsuia:

Inima omenească, hrănită cu preceptele Evangheliei, a fost amăgită de neputința științei de a ne înzestra cu o morală – și nu va mai cere științei, ci religiei, formula fericirii.

Tot asemenea, cum putea Filipescu să se acomodeze naturalismului panteist², dogmatismului rigid și acelei analize științifice severe aplicate fenomenelor sociale, zăvorâte într-un determinism mecanic – a lui Taine?

Filipescu reacționează cu revoltă, în contra unor asemenea construcții.

În adevăr – scrie Filipescu – de îndată ce ai mutat numai punctul de privire și ai lepădat ocheanul perfecționat dar păienjenit al savantului, ochiul sănătos se răsfăță peste o lume nu posomorâtă și întunecată, ci scaldată într-o lumină încântătoare.

În această lume se mișcă nu numai „carnasierul superior” al filosofului, ci omul inteligent și liber. În libertatea lui, el are puțința de a lua cunoștință de lumea exterioară întregită și de a-și cârmui pașii pe acest pământ. Înzestrat cu destulă agerime de minte, el are puțința de a pătrunde legătura dintre

¹ Ferdinand Brunetière (1849–1906), critic și istoric literar francez și profesor la Școala Normală Superioară. Adept al pozitivismului și darvinismului (*Discours de combat*, 1899–1903) în evoluția speciilor literare. S-a opus romantismului și simbolismului și a criticat sever naturalismul, într-un eseu apărut în 1882. Printre altele, este autorul lucrării *Istoria literaturii franceze clasice* (1891–1892). Membru al Academiei Franceze (1893) (n. ed.).

² Curent filozofic idealist care încearcă să identifice divinitatea cu natura, încercând, în același timp, să împace știința cu religia (n. ed.).

inima sa și inima acestui univers, în care predomină ideea de ordine și armonie izvorând dintr-o direcțiune superioară, din un gând cârmuitor, care e însuși principiul lumii.

Așa privind lucrurile, impostura științifică se dă pe față, în toată goliciunea sa. Amăgire e, în adevăr, de a înfățișa lumea schilodită și redusă la partea sa experimentală; deasupra lumii pipăite e lumea credințelor. Minciună, de asemenea, că omul e numai un agregat de molecule. Acest om ar fi un scopit: omul întreg are și-o inimă. În fine, e o cutezanță afirmarea că naturalistul va dovedi cu scalpelul toate tainele vieții: niciun microscop nu va arăta vreodată încotro zboară sufletul, când candela vieții s-a stins!

Dar mai era o doctrină filosofică și socială care încerca să subjuge spiritele generației lui Filipescu: era doctrina lui Gabriel Tarde¹, care, se știe, înțelegea să așeze la baza dezvoltării societăților legile *imitației* și ale *invenției* – de la superior la inferior.

Această doctrină e înlăturată de Filipescu pe două considerații: una de ordin general și principial – fiind dat că dacă formele, la rigoare, se pot transmuta, sufletele însă nu; alta de ordin specific țării noastre, țară în care, prin imitațiunea la un moment dat a unor forme politice străine de sufletul poporului, nu s-a ajuns la o experiență tocmai fericită.

Ambele aceste idei, Filipescu le dezvoltă cu multă profunzime.

Nici nu s-a luat în seamă – spunea Filipescu – această atât de firească întâmpinare: că pe cât e de ușor de a împrumuta forme streine, pe atât e de greu de a întrupa inima unui popor într-un alt popor.

Și fără de această transfuzie sufletească, altoiul e lipsit de seva care singură poate să înverzească ramurile cele noi.

¹ Gabriel Tarde (1843–1904), psiholog, criminalist și sociolog francez, autor al teoriei imitației, pe care o considera trăsătură fundamentală a relațiilor interpersonale (n. ed.).

hrană ce mai este se dă sașilor! Deci numai pieire pentru români! Exasperat, Filipescu a exclamat:

Trăiască cine-o voi în asemenea postură criminală...
Eu călău de frați nu pot fi!... trebuie curmată odată această
abominațiune!...

5 martie

Cuvinte de revoltă la Filipescu contra celor ce mai pot aștepta ceva de la o politică de „neutralitate”...

Neutralitatea pentru noi în împrejurările de azi e o curată negliobie! Ce? Noi nu avem nimic de păstrat, nimic de revendicat, pentru a ne mulțumi cu neutralitatea?

Dar deznaționalizarea fatală a ardelenilor ca urmare a unei păci victorioase dictate de unguri n-ar fi un cataclism, ce-ar îngropa acolo de veci românismul? Și de la cine ne-ar putea veni scăpare, dacă noi rămânem neutri? De la înșși ungurii, prin promisiunea unei politici de largă concesie față de naționalități?...

Să ne spună însuși Marghiloman, ce s-a realizat de la Berlin și Viena, din concesiile făgăduite acum câteva luni, față de transilvăneni, decât numai că s-a dat pe mâna lui Tisza¹ și Burián² soarta românilor de acolo... Apoi, închipuiește-ți, oricine, ce ar fi în cazul unei „Gross Ungarn”³! Un adevărat prăpăd!!

După o pauză și o preumblare agitată prin cameră:

¹ István Tisza (1861–1918), om politic maghiar, prim-ministru al Ungariei (1903–1905, 1913–1917). A murit în urma unui atentat din 31 octombrie 1918 (n. ed.).

² Stephan Burián von Rajecz (1851–1922), baron și conte, om politic și diplomat austro-ungar de origine maghiară care a fost ministru de Externe (1915–1916, 1918) și de Finanțe (1916–1918) în timpul Primului Război Mondial (n. ed.).

³ Ungaria Mare (n. ed.).

Ce să mai crezi de acești domni cu momeala lor privitor la Basarabia. La neghiobie, adaugă perfidia. Dar cum, dumnealor nu-și închipuie că o Alsacie-Lorenă între noi și Rusia ar însemna o robie de veci a noastră, către Austro-Ungaria?

Dar aș întreba pe acești domni, de ce descoperă Basarabia numai acum, când e vorba să ne desprindă de Ardeal – și nu s-au gândit la Basarabia până acum? Făcutu-s-a vreo operă de propagandă culturală acolo, făcutu-s-a opinteli naționaliste cu sacrificii de tot felul?... Nimic!... Și astăzi, când drumul spre Basarabia e prin Ardeal, astăzi acești domni au descoperit Basarabia ca să ne taie drumul Ardealului!... Și mai au și îndrăzneala să ne pomenească de Basarabia cu aere de patrioți revoltați!... Cui? Nouă, care sângerăm în inimile noastre pentru fiecare suflet de român și pentru fiecare metru pătrat de pământ românesc oriunde s-ar găsi? Să mă slăbească prin urmare acești domni cu mizerabilele lor uneltiri... Vom duce lupta până la capăt și până la completa lor demascare.

10 martie

Filipescu mai mult deprimat și mâhnit, decât revoltat, de unele manifestări ale unei părți din opinia publică de la noi. Ca spionii să-și joace rolul lor – ca unii „nemernici” să se dea chiar la acte de trădare – la rigoare – admitea... Dar ceea ce-l turbura adânc era spiritul mercantil și de un „molcom quietism”¹ ce domina conștiința multora, în zilele acestea, când îngrijorarea patriotică și spiritul de jertfă ar fi trebuit să fie singurele manifestări de conștiință la toți...

Nu vedeți dumneavoastră – ne spunea el – cum la unii, din tot freamătul zilelor de astăzi, nu se desprinde decât ideea unui „petit commerce” posibil... Cât grâu ar putea să vândă?...

¹ Curent filosofic creștin contemplativ și meditativ din secolul al XVII-lea, caracterizat prin pasivitate interioară și stare de liniște. În filosofia laică, quietismul are un rol terapeutic și de remediere (n. ed.).

Cât petrol ar putea să scurgă?... Câte vite ar putea exporta?... Idealul național?... Ei ironic, în conștiința lor pusilanimă¹, îl hărăzesc numai unor „zănateci” ca mine și alții!...

Și la drept vorbind, ce știi ei despre idealul național! O instrucție străină de rosturile naționale i-a făcut desigur să-și imagineze Transilvania numai prin prisma unui Brașov, punct de excursie, sau unui Cluj și Arad – ca stațiuni frumoase, în drumul spre Paris...

Cum vreți ca acești nerozi să se gândească la altceva decât la câștiguri de bani și la petreceri... Cum vreți ca aceste suflete searbăde să tresară la suferințele ardelenilor care mor de foame în Ardeal – sau la deznădejdea refugiaților, veniți aci și care dorm prin tufișurile șoselei Kiseleff... Aceasta este adevărata jale a zilelor de azi!

Va trebui, după izbânda finală, atunci când dânsa va fi glorificată de poetul epopeei noastre naționale, care și dânsul va răsări atunci desigur, va trebui zic, ca dânsul să nu uite, pentru a o înfiera cum se cuvine, starea sufletească a unor nemernici, care înțeleg în felul acesta să înfățișeze istoriei, priveghiul dinainte de război!...

24 martie

Filipescu puțin suferind. Cu toții îl sfătuim să nu meargă mâine la întrunirea Acțiunii Naționale de la Craiova². E însă

¹ Lașă (n. ed.).

² Adunare doar a Acțiunii Naționale, ca urmare „a lipsei unității de vederi” cu Liga Culturală. Întâlnirea a avut loc pe 25 martie 1915, în sala *Belle Vue* din Craiova. Revoltat de discuțiile purtate la Clubul conservator din localitate, patronate de Argetoianu, care îi atribuiau că la începutul războiului ar fi fost de acord cu intrarea României alături de Puterile Centrale, Filipescu spulbera aceste plăsmuiri ținând un acid discurs împotriva lui Al. Marghiloman, pe care îl bănuia de răspândirea acestor denaturări (detalii în Al. Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, p. 274). În încheierea discursului, liderul conservator arăta că nu venise la Craiova

Joi, 14 ianuarie

Am vorbit cu Take Ionescu la Palatul Justiției.

Între altele, mi-a spus că a avut o conversație cu Nenițescu, care se întorcea din Berlin, după o lungă ședere, în care timp, fiind date sentimentele sale germanofile, a putut să ia contact cu personajele *cele mai de văză* și să afle lucruri interesante.

A văzut pe Helfferich¹ și Jagov², care i-au spus că Rusia e în pragul falimentului, pe care nu-l va putea evita, chiar înaintea terminării războiului.

La obiecțiunea lui Nenițescu, că și Germania numai până în august va avea o datorie (peste 40 de miliarde) a cărei anuitate va reprezenta 5 miliarde, Helfferich a răspuns că este exact, dar că nici ceilalți beligeranți nu vor sta mai bine.

Take Ionescu părea a crede că aceste cuvinte ale lui Helfferich denotă o mărturisire a sleirii financiare, pe care nici germanii nu o mai ascund.

Nenițescu a mai spus că la Berlin este complet demonetizat Brătianu și că Germania nu ar putea sta de vorbă de aci încolo cu România, decât numai cu un alt guvern. Nici măcar tratativele duse la Berlin prin Vaida, Aurel Popovici³, nu au putut determina la Brătianu o atitudine precisă.

În fine, Nenițescu a mai spus că ungurii sunt din ce în ce mai puțin simpatizați la Berlin.

¹ Karl Theodor Helfferich (1872–1924), om politic german, economist și finanțist. Ministrul Finanțelor (1915–1916) și al Internelor în Imperiul German (1916–1917) (n. ed.).

² Gottlieb von Jagow (1863–1935), om politic german, diplomat de carieră, ministru de Externe (1913–1916) (n. ed.).

³ Aurel Popovici (1863–1917), avocat și om politic, unul dintre liderii Partidului Național din Transilvania. Deși era autorul *Replicii* din 1892 și a semnat în același an *Memorandumul*, în 1906 a propus federalizarea Imperiului, idee agreată de moștenitorul tronului, Franz Ferdinand, și pe care Popovici a materializat-o în lucrarea *Statele Unite ale Austriei Mari* (n. ed.).

Comunicându-mi toate acestea, Take a mai spus că Brăti-anu, de altfel, e în curent cu toate, și că de aceea probabil, cu ocazia candidaturilor Goga și Lucaci, a pus înainte amenința-reă că dacă nu se retrag candidaturile va urma demisia guver-nului și formarea unui guvern Marghiloman.

I-am comunicat toate acestea lui Filipescu.

Pentru mine – a spus Filipescu – esențial astăzi este, ori-care ar fi aprecierile trandafirii ale celor veniți de la Ber-lin – ca Nenițescu, Griguță Cantacuzino¹ și alții –, este că austro-germanii ar fi încântați să fie asigurați măcar de ne-utralitatea noastră și că tremură ca vreun bob de grâu de-al nostru să nu meargă aiurea...

Nu dă aceasta mai mult impresia unor lupi ce să tem de în-fometare?... Guvern Marghiloman?...

Cu starea opiniei publice de la noi și mai ales cu curentul din oștire – oricât s-ar încânta Bussche de anchetele lui Ale-xandru Săulescu² asupra militarilor filogermani din oștire?... Și apoi, schimbare de guvern sub presiunea străinătății?... În aceste momente?... Ce, ne-am întors la Capitulații?... Și Regele se va sinchisi așa de puțin de prestigiul lui?... Ce neobrăzare!...

Duminică, 17 ianuarie

Am văzut pe Filipescu. Cum era sărbătoare, am putut con-versa mai liniștiți.

Relativ la situațiunea beligeranților, pentru întâiași dată am constatat la dânsul o frământare:

¹ Grigore (alintat Griguță) Cantacuzino (1872–1930), om politic con-servator, al treilea fiu al lui Gheorghe Grigore Cantacuzino (Nababul), deputat (1899), primar la Capitalei (1913–1914), ministru al Industriei și Comerțului în cabinetul Marghiloman (iunie – octombrie 1918). După război a făcut politică averescană (n. ed.).

² Alexandru Săulescu, om politic conservator, avocat, deputat, apropiat al lui Alexandru Marghiloman (n. ed.).

Sunt convins de victoria finală a aliaților, nu fiindcă aceasta este dorința mea, sau triumful sentimentelor noastre cele mai scumpe – dar pentru că toți factorii ce trebuie puși în cumpănă, în rezolvarea problemei, mă duc, în mod logic, la această concluzie. Cu toate acestea, astăzi, în starea de echilibru în care se află beligeranții ca forțe respective, nu văd prin ce acțiune Cvadrupla va putea schimba echilibrul. Ce le cer aliaților este să-mi indice astăzi că, fiind date cutare considerațiuni – fie de ordin militar, fie de ordin economic sau financiar –, o lovitură cvasidecisivă poate fi dată...

I-am arătat, la rândul meu, că ultima ofensivă rusă din Bucovina¹, făcută cu forțe importante – chiar cu trupe din Basarabia destinate contra Bulgariei – și cu hotărârea de a determina o rupere de front, da mult de gândit. La aceasta, Filipescu mi-a răspuns că, în definitiv, dânsul crede că se exagerează mult, și dintr-o parte, și din alta, situațiunea respectivă. Astfel, dânsul are convingerea că în Germania – cel puțin astăzi – starea economică, nu e așa de rea, precum o crede Cvadrupla.

Altfel, nu-și explică cum, de pildă, germanii îi oferă lui să meargă în Germania, în orice localitate, punându-se la dispozițiunea sa, pentru orice lămuriri, arătându-i tot numai pentru a-și da seama de situațiunea lor economică și militară. Această propunere i-a fost făcută de dl Schlawe². Singurul german pe care îl primește, pentru că prin el poate afla câte ceva.

¹ Iată ce spunea ziarul *Adevărul* despre această ofensivă: „rușii pregătesc o nouă și viguroasă ofensivă pe frontul bucovinean. Deocamdată, trupele aduse de ruși la frontiera dintre Basarabia și Bucovina, sunt adăpostite prin localitățile basarabene, aproape de Prut. Sunt atât de numeroase aceste trupe, încât soldații sunt încartiruiți câte 20–30 într-o singură casă” (*Adevărul*, 28, nr. 10 361, 15 ianuarie 1916, p. 4).

² Ottokar Schlawe, etnic german, președintele comunității evanghelice, filogerman care a militat sub diferite forme pentru atragerea României în sfera Puterilor Centrale (aprovizionare de la producători români,

Evident, a refuzat propunerea. Numai puțin, însă, are convingerea că viitorul îi îngrozește pe germani din punct de vedere economic – deci, chestie de rezistență.

Revenind asupra ultimei scrisori, primită din Paris, prin care i se comunicase că Generalul Lacroix¹ îl ruga să-i trimită ceva detalii asupra trupelor rusești din Basarabia, mi-a spus că a și trimis date, nu numai asupra numărului și armamentului, dar chiar asupra pozițiilor trupelor.

Sâmbătă, 23 ianuarie

Am văzut pe Filipescu, avusese tocmai o întrevedere cu Take Ionescu la ora 12. Era cât se poate de revoltat! Armistițiul pe care-l acordase guvernului – spunea dânsul –, fiindcă din cauza incapacității lui Brătianu am ajuns într-o situație critică și fiindcă din toate părțile s-a mijlocit a nu se mai *duce campanie* contra guvernului, pentru a nu-i îngreuna situația –, acest armistițiu e comentat acuma, cu note chiar personale, în presa oficioasă, la adresa membrilor Federației, ca un faliment al politicii Federației.

Mi-a arătat în adevăr un număr al ziarului *Viitorul* cu data de azi, din care reieșea aceasta:

E lucru nemaipomenit, continuă Filipescu, a implora indulgența adversarilor pentru rațiuni superioare de patriotism, și apoi, îndată obținută, să cauți a trage foloase meschine din interes de partid, arătând pe adversari ca fiind învinși...

transmitere de informații, sensibilizarea oamenilor politici la cauza Triplicei etc.) (n. ed.).

¹ Henry de Lacroix (1844–1924), general francez, specializat în teorie și strategie militară, autor al unor lucrări în acest sens, printre care și aceea referitoare la țara noastră, *Efortul României* (1917) (n. ed.).

Cuprins

<i>Niculae Filipescu în însemnările lui Polizu-Micșunești . . .</i>	5
<i>Notă asupra ediției</i>	21
<i>Cuvânt-înainte</i>	25
<i>Schiță biografică</i>	27
<i>Introducere</i>	51
1914.	55
Reforme agrară și electorală	57
Neutralitatea	108
1915.	169
Neutralitatea	171
1916.	215
Neutralitatea	217
Războiul. Moartea lui Filipescu	281
ANEXE	315
Anexa nr. 1.	316
Anexa nr. 2.	317
Anexa nr. 3.	318
Anexa nr. 4.	320
Anexa nr. 5.	323
<i>Bibliografie</i>	324
<i>Index</i>	327